
ÖSSZEFOGLALÁSOK

Egy legenda, és ami mögötte van – szótár a francia idegenlégióról

Szokatlan formájú könyvet adtak ki Franciaországban a megalakulása óta a világ egyik, egyszerre legismertebbnek hitt, de valójában legkevésbé ismert katonai alakulatáról, a francia idegenlégióról. Legendák lengik körül, mesék születtek és születnek róla, amelyek általában jobban kötődnek az emberek – főleg a légióban sohasem járt emberek – fantáziájához, mint a realitáshoz.

Bizonyára sokan meghökkennek ezen emberek közül, ha azt állítom, hogy a legvalószínűbben és legigazabban a helyét lassan megtaláló *Rejtő Jenő* regényeiből lehet a témához kapcsolódó, igaznak tűnő utalásokat találni a francia idegenlégióról – s most hadd ne nyissunk vitát arról, maga az író valóban tagja volt-e, még ha csak rövid ideig is, a légiónak; a magyar irodalom- és történelemkutatásnak lesz a dolga, hogy végére járjon a dolognak!

A szokatlan forma jelen esetben a szótár forma: címszavak ábécé-rendbe szedve igyekeznek képet adni erről a katonai alakulatról, amely ma is létezik, s bizonyos, itt-ott összeszedett értesülések alapján, sok vonatkozásában ma sem változott, leszámítva, hogy létszáma ma legfeljebb nyolcezer főből állhat, más a toborzás, mások a felvételi követelmények, természetesen mások a fegyverek, az egyenruha – viszont ugyanolyan tisztelet övezi ma is a francia legmagasabb politikai és katonai körök részéről, mint évtizedekkel ezelőtt.

A könyv elég vaskos, így sok adatot tud felmutatni, nagyjából-egészéből a következő témákból: az idegenlégió története, nagy alakjai, kiemelkedő csatái, a legionáriusok származási helye, a katonák tevékenysége harc és béke idején, a légió becsületkódexe, szakosított alakulatai, kronológia, és egy, eddig nem ismert oldala a légióban szolgált katonáknak: az általuk létrehozott irodalom!

A mű összeállításában és megírásában több tucat szerző vett részt: történészek, egyetemi oktatók, irodalmárok, múzeumi kutatók, a légió néhány magas rangú tisztje, nemzetgyűlési képviselők, újságírók stb. A tudomá-

nyos bizottság nyolc tagból áll. Érdekessége a könyvnek, hogy a francia Védelmi Minisztérium közreműködésével jelent meg.

A *Bevezetőben Etienne de Montety* – a Figaro litteraire igazgatója (egyébként irodalmár!) az irodalom oldaláról közelíti meg az idegenlégió történetét, s itt olyan nagy francia szerzők neve szerepel, mint *Théophile Gautier*, *Bernanos*, valamint művek, amelyek de Montety figyelmét gyermekkorában a téma felé irányították: „Kétségtelenül az irodalom az, ami különleges lényegyet kölcsönöz neki (ti. a légiónak)”. Az irodalom mellett – itt a két világháború közötti időszakra utal – elsősorban a légiosok személyéhez fűződő divatot nevezi meg, amely már a filmekben is megjelent.

Milyennek látták a hétköznapi emberek a légiosot e korszak irodalmában és a filmekben? „Meg kell mondanunk, hogy egy személyben egyesíti a titokzatosságot (távoli, bűvöletes, nyugtalanító származás), a kalandot (harcok a szaharai Délen), a szerelmet (a gyökerét vesztt ember mindent befogadó és nagylelkű szívét, melyről a tetoválások vallanak.).

Rövid, a légios dicsőségét hirdető nagy és győztes csaták áttekintése: az 1831. március 9-én létrehozott, azóta is különleges kiképzést kapó légios hadsereg kiemelkedő fegyvertényei: 1863 – Camerone (Mexikó), 1870 – háború a poroszok ellen, az I., majd a II. világháború, a Tonkini-öböl, Narvik – Norvégia, Bir Hakeim – Líbia, Kolwei – Zaire. A légios mai létszámáról már szóltunk: az újságíró szerint 2010-ben ez a létszám 7768 volt, ebből 445 tiszt, 1801 altiszt, 5442 légios. Kis statisztika még: a besorolt légiosok átlag életkora 23 év, 80 százalékuk külföldi mintegy 146 nációból, évente kb. ezer újoncot vesznek fel 10 ezer jelentkezőből.

Mi jellemzi a légiosot? Ő az, aki kivételt képez az átlagos emberek között, aki „a névtelenséget és a szegénységet választja, amikor a kor, amelyben él, ennek ellenkezőjét, az embereket és a pénzt tiszteli...”, és a meggondolatlanságot, amikor a világ oly meggondolt.” Ő a „szabálytalan” ember... És tovább vonulnak előttünk az írók és műveik, akik és amelyek kiegészítik, pontosítják a légios meghatározását, jellemét – de ebbe most és itt ne menjünk bele, mert esetleg megalapozatlan romanticizmussal vádolnának az olvasók – pedig, hiba, ez is a légios és légiosok történetéhez, történelméhez tartozik.

Fentebb már idéztem a légios néhány fegyvertényét a világban. A Bevezető szerzője pontosít: „A légios kitűnt Mexikóban, a Krímben és Indokínában, de igazi külső »területe« Afrikában van, mivel Franciaország ezen a kontinensen ébredt tudatára egyetemes elhivatottságának – már ha van neki ilyen.” És így folytatja ezt a gondolatot: „Ha az idegenlégió Afrikában hozta létre önmagát, általa Afrika is részben formálódott.” A Maghrebet emeli ki a szerző, s itt ad számot a légioról mint „építkező csapatról”: vagyis hogy a

légió nagyszabású munkálatokat is végzett: utak, alagutak, települések építése fűződik a nevéhez. (Igaz, arról már nem esik szó, milyen körülmények között teljesítették a légiósok e munkálatokat: erről ld. megint Rejtő Jenő Afrikában játszódó regényeit!).

A légióba jelentkezők nacionaléja a mindenkori történelmi események eredményeinek megfelelően változott, amit röviden így határoz meg az újságíró: „A légió magába szívja az öt kontinens háborúinak elveszett katonáit.”

S a légió jövője? Röviden: „E mozgásban lévő történelem még nem fejeződött be” – bár kiderül, hogy az utóbbi évtizedekben bizonyos politikai erők megpróbálták ezt a „mozgást” megállítani, de rá kellett jönniük, hogy nem lenne valóban szerencsés megoldás...

Négy szerző – közülük három felsőoktatási intézményekben oktató, egy pedig a Védelmi Minisztérium levéltárosa – hosszan ismerteti az idegenek részvételét a francia hadseregben, kezdve az ancien régime-mel. Megtudhatjuk, hogy a francia hadvezetőség, Franciaország hatalmát a határon túlra – közöttük Magyarországra is – kiterjesztendő, már ekkor kezdte felkutatni és szolgálatába állítani a legjobb európai gyalogságokat; itt a svájci gyalogosok ragadták meg a francia politikai és hadvezetés figyelmét. Fordulópontot jelentett Franciaország belépése a harminc éves háborúba (1635). A rá következő évtizedekben az idegen katonák a francia hadseregben egyre nagyobb százalékban vettek részt. Hamarosan a francia gyarmatok népeségét is bevonták a hazai hadseregbe, a Direktórium idején, 1794–1795-től különböző nevű légiók szerveződtek: lengyel, máltai, helvéciai, északi frank, a vaudi (Svájc egyik kantonja), itáliai, dunai légió. Az ancien régime-beli svájci csapatok a Konzulátus idején is megmaradtak. Ezek a svájci egységek kitűntek a polocki csatában és a berezinai átkelésnél. Az oroszországi hadjárat után Napóleon úgy találta, hogy az idegenekből álló csapatokban – kivéve a svájciakat – „már nem nagyon lehet bízni”. 1813 után így több, idegenekből verbuvált csapatot feloszlattak. Az ilyen, idegenekből álló egységek iránti érdeklődés Franciaországban a gyarmati terjeszkedés felerősödésével kapott újra lendületet. Az újfajta légió – a mai idegenlégió magva – Algéria meghódításával (1831) alakult ki. „Az első légionisták, akik Algéria földjére léptek, még nem sejtették, hogy az idegenlégió történetének egyik lapját nyitják meg.” Ezeknek az embereknek olyan „speciális testületi szellemnek kellett alávetni magukat, ami önmagában megkülönbözteti őket az afrikai (gyarmati) hadsereg többi alakulatától.” Ez az új idegenlégió azután egyre gyorsabban, de egyre embertelenebb körülmények között (betegségek, kimerítő menetelések, az ezekből következő emberveszteségek)

hódítja meg Algériát. Fentebb már említettük a mexikói és a krími küldetést. Súlyos veszteségeket szenvedett a légió Indokínában, majd következett a szörnyszerű algériai konfliktus (1954–1962), amelyben szintén részt vett; itt a szerzők részletesebben kitérnek e háború egyes szakaszaira, a légiósok által viselt gerilla-ellenes hadműveletekre, légiósok – tisztek és altisztek – dezertálására és az OAS soraiba történt átállására. A háború vége felé már egyre több a kiábrándult legionárius, akik nem harcolnak, csak kaszárnyáikban töltik szabad idejüket többnyire semmittevéssel – amit idegenlégiós sohasem tudott tartósan elviselni. Végül a légiót beolvasztották a francia reguláris hadseregbe, s majd csak később engedték újra feltámadni.

A Bevezetőket követő tulajdonképpeni *Szótár* címszavai közül nehéz válogatni, de annál izgalmasabb. Kezdjük talán a légió két szimbólumával: a zászlóval és a légió Becsületkódexével!

Az idegenlégió zászlaján 1848 után ez a jelszó szerepelt: „Érték és Fegyelem.” Az I. világháború kezdetén *Gallieni* tanácsára a „Becsület és Haza” felirat került a légiósok zászlájára, hogy a legendás *Rollet* alezre-des kívánságára így változtassák meg: „Becsület és Hűség”. 1920-ban a Hadügyminisztérium szentesíti ennek a feliratnak a használatát. Ez utóbbi jelmondatot *Émile Henriot Vers l'oasis en Algérie* így magyarázta: „A katona hűsége a hazát helyettesíti a mindenfelől ideérkező hontalanoknak, akik Franciaország szolgálatában keresnek menedéket nyomorúságukra és tevékenységet lendületüknek, kenyeret éhezésükre, kalandokat álmaikhoz.” Ugyanez a jelmondat az alapja a légiósok Becsületkódexének is, melynek 1. pontja így hangzik: „Légiós, önkéntes vagy, aki becsülettel és hűséggel szolgálod Franciaországot.”

S itt már át is tértünk a légiósok Becsületkódexére, amely hét pontból áll; az elsőt most idéztük, a többi hat a következőkre hívja fel a legionáriusok figyelmét: szolidaritás, a különböző nációjú, rasszú és vallásúak egyenlősége, hűség a tradíciókhoz, a feljebbvalóik tisztelete, fegyelem, bajtársiaság, büszkeség légiós mivoltukra, méltóságteljes, de szerény viselkedés, a légiós „elit katona”, vigyáz fizikai állapotára, a hadműveleteket, ha kell, élete árán is véghez viszi, a harcban „szenvetéllyel és gyűlölet nélkül harcol, legyőzött ellenfelét tiszteli.” A Becsületkódex eredete 1937-ig nyúlik vissza; akkor ilyen címmel jelent meg a légiósra vonatkozó szabályzatok gyűjteménye: *Emlékeztető az idegenlégió katonája részére*. Természetesen, a Becsületkódexben szereplő iránymutatók már ebben is szerepeltek. 1945-ben a fenti művet *Emlékeztető a légiós részére* címmel adták ki, majd az 1980-as években, a társadalmi változásokat is figyelembe véve új útmutatót adtak ki; a Becsületkódex hét pontja ennek rövidített változata.

Keveset, vagy talán semmit nem tudunk az idegenlégió és a nemzetközi jog kapcsolatáról. Miben áll ez a kapcsolat?

A szócikk első mondata kijelenti: „Az idegenlégió a francia hadsereg alkotórésze.” Majd: a nemzetközi jog alapján Franciaországnak jogában áll, hogy a területén önként jelentkezőket besorozza, sőt, tovább megy, amikor kimondja, hogy ezen eljárást a Franciaország által elfoglalt területeken, protektorátusokon is alkalmazhatja, viszont szigorúan tilos idegen állam területén toboroznia. Nagyon fontos jogi szempontból, hogy „a légiós – mindig francia katona.” Egy ellenséges országból a légió soraiba állt katonát nem kényszeríthetnek arra, hogy hazája ellen fegyvert fogjon. Külön jogi problémákat vet fel bizonyos országokban (a múltban pl. Svájcban, majd Olaszországban, Ausztriában), ha állampolgárunk idegen hadseregbe lép; bizonyos esetekben ezt ki lehetett kerülni, különösen, ha az illető ország pl. nem óhajt jogi és diplomáciai vitákba bonyolódni Franciaországgal; erre szolgál a légiós névtelensége vagy új név felvétele – a régít a légió irattára ekkor elrejtette...

Mi sem természetesebb, minthogy az idegenlégiónak szentelt ezen lexikon a légió legfontosabb, legdicsőségesebbnek tartott hadműveleteit is ismerteti. Legenda számba megy az 1863-as mexikói hadjárat egy Camaron (franciásan Camerone) nevű mexikói kis településen, melyben a légiósok *Miksa* osztrák főherceg mexikói bábállandának létrehozása céljából ütköztek meg egy 2 ezer fős mexikói hadtesttel. *Jean Danjou* kapitányt és maroknyi légionistáját a mexikói túlerő mintegy tíz órás csata után tudta csak legyőzni, mindössze három (!) légionárius maradt élve, akik csak e kegyetlen és hosszú csata után adták meg magukat azzal a feltétellel, hogy a mexikóiak megengedik nekik sebesültjeiket ellátni, saját maguknak pedig katonai tiszteletadást kértek; a mexikóiak tisztje csodálata jeléül nem tagadta meg kérésük teljesítését mondván: „Semmit sem utasítunk vissza az olyan embereknek, mint önök.” 1863. április 30-a azóta a francia idegenlégió legdicsőségesebb fegyvertényének napja és ünnepe: 100 éves évfordulóját óriási pompával ünnepelték meg Franciaországban (az ünnepi megemlékezésről nagy hatású hanglemezt is kiadtak, megörökítve a felszólalók hazafias és légiós pátozát, a katonazenekarok marsait, zenéjét). 1892-ben a csata színhelyén emlékművet állítottak.

Részletes – minden esetben elsősorban katonai megközelítésű – értesítést olvashatunk az 1957. január 1-jén indított algíri csatáról, melynek alapvető célja volt „kiirtani az FLN (Front de libération nationale – Nemzeti felszabadító front)-terrorizmust Algír európai városrészeiben.” Ebben a csatában légionisták is részt vettek, csakúgy, mint a még részletesebben elem-

zett Dien Bien Phu-i harcokban; a csapatok egy részét légi úton szállították a távol-keleti hadszíntérre, ahol hat légiós zászlóalj veszett oda. Az 1941-es eritreai hadjáratban az első sikertelen kísérletek után a légiósok segítették Massaua elfoglalását. Indokínában a légió 1883-tól jelen volt, az 1946-tól 1954-ig tartó indokínai háborúban azonban több mint 9 ezer katonáját veszítette el. A légió legújabb kori történetéből a szerzők kiemelik az 1977-es kolwezi „Bonite” fedőnevű akcióját, amely már humanitárius feladatokkal is bővült, a gyászos hírnévre szert tett, 1947-es madagaszkári felkelés leverésében való részvételüket és a harcok utáni építő tevékenységüket: hidak, utak építését, erdőtelepítést stb..., az 1952 decemberében indult Na San-i csatát a viet-minhek ellen...

Az idegenlégióknak megvoltak a maga kiemelkedő szereplői, elsősorban a katonai vezetésen belül; velük is foglalkoznak szócikkék. Legelsőnek *Rollet* tábornok nevét emelném ki (1875–1941), akit a „Légió atyjának” és „vászoncipős kapitánynak” is neveztek. Érdekes a halála utáni sorsa: három ízben temették el, 1941-ben, 1962-ben és 1969-ben. A Saint-Cyr-i (Franciaország) híres katonaiskolában fizikai erőnlétével, zárkózottságával, ideges, időnként autoritárius természetével tűnt ki. 1919 után energikusan lát hozzá a háborúban szétzilált légió újjászervezéséhez. Az ő nevéhez fűződik a fentebb már említett légiós jelszó – „Becsület és Hűség” – elfogadtatása. Mindene volt a katonaság, ezért a II. világháborúban is szeretett volna még aktívan részt venni, de egészsége ekkorra már megromlott. Kérését udvariasan bár, de elutasították. *Gallieni* marsall pályája Afrikához, Indokínához és Madagaszkárhoz kapcsolódik. Katonai tevékenységét területfejlesztésekkel (utak építése, falvak létesítése) köti össze. Az ő jelszavai a légió számára a XIX. század végén ezek voltak: „Harcolni és építeni”, illetve: „A háború célja a béke”. 1896-ban Madagaszkáron mint a sziget főkormányzója mind katonai, mind politikai, mind társadalmi és kulturális téren sokoldalú tevékenységet fejtett ki.

A légió története bizonyos konkrét helységekhez erősebben kötődött és kötődik ma is, melyek közül néhány az érdeklődők számára már ismert lehet. 1903-ban Algéria déli részén, Colomb-Béchar-ban helyőrséget állítottak fel, amely 1914-ig az algériai-marokkói határvidék ellenőrzését biztosította. Marokkó dél-keleti részében Aïn-Sefra vált 1882-ben a légió egyik állomáshelyévé, amelyből *Lyautey* marsall 1894-ben jelentős légiós központot hozott létre, és amely még 1955-ben, az algériai háború idején is megőrizte fontosságát a légió egységei számára. 1937-ben a helyőrség egyik egysége a fentebb említett Colomb-Bécharba költözött. Aubagne (Franciaország) ma az idegenlégió székhelye, már 1859-ben a Marseille-

ből Itáliába induló légiósok egyik megállóhelye volt. Az algériai háború befejezése után *Pierre Messmer*, ez a számos hadjáratban részt vett, elzászi származású, de Franciaországba menekült és ott diplomát szerzett gyarmati tisztviselő indítványára helyezték ebbe a városba a légió központi szerveit és főparancsnokságát.

Híres emberek az idegenlégióban. Itt olyanokról van szó, akik társadalmi származásuk vagy eredeti elhivatottságuk miatt különböznek a légió összetételétől, eszmeiségétől. Már a lexikon első címszáva egy ilyen személlyel ismertet meg bennünket: a dán *Aage de Danemark* (1887 – 1940), aki IX. Krisztián király unokája, anyai ágon Françoise Amélie d'Orléans, III. János, Guise hercege nővérének leszármazottja. Katonai pályafutása 1913-ban a balkáni háborúban kezdte a görögök oldalán, majd belépett a légióba. Részt vett az 1923-as tazeri és az 1925-ös Rif-háborúban. Ezután az USA-ba küldték. 1935-től bízták rá légiós parancsnokságot. Az említett Tazában (Marokkó) halt meg. *Dimitri Amilakvari* főhadnagy (1906 – 1942) Goriban (Grúzia) született. A bolsevik forradalom után a családnak menekülnie kellett, s Franciaországban telepedett le. Amilakvari bekerült a Saint-Cyr-i (Franciaország) katonai iskolába, melynek elvégzése után több afrikai hadjáratban is részt vett mint a légió tisztje. A II. világháborúban a norvégiai Narvik elfoglalásánál is jelen volt, majd csatlakozott a Szabad Francia Haderőhöz. A saint-cyr-i katonaiskola 1954–1956-os évfolyama az ő nevét viselte. A svájci származású, de francia író, költő *Blaise Cendrars* (1887 – 1961) 1914-ben került a légióhoz, az I. világháború idején francia területen harcolt, ekkor tépi le egy gránát a jobb karját. Élete ezután felbomlik, nehéz anyagi helyzetbe kerül, de tovább ír, a légióról azonban le kellett mondania. A szócikkek között egy magyar névvel találkozunk: *Szuts Istvan*-éval (1925 – 1959): ő a II. világháborúban a keleti fronton harcolt, majd, miután 1945-ben amerikai fogságba esett, belépett a légióba, ahol többször kitüntették. Részt vett az indokínai és az afrikai hadjáratban, tovább halmozva a kitüntetésekét. 1959-ben a francia Becsületrenddel tüntették ki, ugyanebben az évben egy algériai ütközetben halálosan megsebesült. Nevét Francia Guyanában egy kiképző tábor vette fel.

Sok vita tárgya volt és ma is az a légiósokra kiszabott büntetések mibenléte. Ezek közül néhány ma is létezik, újságcikkek beszélnek róluk. Melyek voltak ezek a büntetések? A „pelote”, a „silo”, a „tombeau”, a „crapaudine”. Ezek egy része a középkorból maradt fenn, és ugyanúgy alkalmazták őket bizonyos „renitens” légiósokkal szemben. 1832 és 1974 között hírhedtek voltak a büntetőtáborok, közülük a legdurvább volt a colomb-béchar-i, amely mintaként szolgált a többi légiós büntetőtábor számára is. A „Beteg-

ségek” címszó szintén fontos témát érint, amennyiben a légiósok hadjárataik során legtöbb esetben a világ olyan területein szolgáltak, amelyek súlyos veszélyeket jelentettek egészségügyi vonatkozásban mind a tisztikar, mind a közlegénység számára. A járványok és a különféle lázas betegségek gyakran több áldozatot szedtek, mint maguk a harcok. Az okok között a cikk szerzője a „kimerítő gyaloglást, a forró klímának nem megfelelő egyenruhák viselését, az elégtelen étkezést, az európaiak számára szokatlan klimatikai viszonyokat” említi. Az egészségügyi helyzet a XX. században kezdett el javulni, hála a gyorsan fejlődő orvostudománynak. A ma a légióba lépni kívánóknak mind fizikai, mind pszichés állapotát vizsgálják. Külön szócikk foglalkozik az egyik különös „légiós betegséggel”, a „cafard”-ral, amelynek mibenlétét csak a XX. században kezdték komolyabban tanulmányozni, s megállapították, hogy nem a szifilisz vagy a mocsárláz következménye, hanem a tűző Nap által kiváltott, az agyban végbemenő folyamat, okai a társadalmi elszigeteltség, a tétlenség, „és különösen az unalom.”

A légió és a kultúra – nemigen olvashatunk, hallhatunk e két fogalomról és realitásról egy kontextusban. Pedig létezik a festészetben, mentális, képi, írott, hang-, fix és animált formában. Mindez magában foglalja egyrészt a légionáriust mint témát, és mint létrehozót. Irodalmi megjelenése a XIX. századra esik, de csak kevésbé terjedt el, nagy lendületet a XX. században kap, amikor az analfabetizmust kezdik felszámolni, s létrejöhet egy olyan olvasótábor, amely az egzotikum, a misztérium, az utazások iránt kezd érdeklődni. Az idegenlégió 1912-ben létrehozta saját, havonta megjelenő folyóiratát, a mozi is lecsap a légiós témára; érdekes, hogy legnagyobb számában az USA-ban jelennek meg a témával foglalkozó, elsősorban játékfilmek, olyan hamarosan világszerte népszerűvé vált amerikai filmszínészekkel, mint Laurel és Hardy, John Wayne, Gary Cooper, Marlene Dietrich. A mozi érdeklődése a légió témája iránt a II. világháború után visszaesett. Külön szócikk a légió és a zene kapcsolata. E szerint a légiós a XIX. század végén jelent meg a sanzonokban, a két világháború között a mozi segített a légió és a légiósok életének megéneklésében. Természetesen kiemelkedik *Edith Piaf* neve, aki több sanzont is ajánlott a légiósoknak: A légió zászlaja, Az én légionáriusom, Nem, nem sajnálok semmit sem.

Kiemelkedő értéket, de főleg újdonságot képvisel a könyv végén egy *Antológia*, „a légiós irodalom néhány darabja”, melyek többségét maguk a légiósok írták. Öszinteségük, naiv realitásuk, vidám vagy éppen elkeseredett hangvételük mellett tiszteletre méltó, hogy ezek a nem francia katonák hiányos francia nyelvtudásukkal szégyenkezés nélkül nyíltak meg versekben, prózában, írtak saját magukról és a légióról, feletteseikről, társaikról,

harcokról, halálról. Van benne egy különösen megható szemelvény, amelyben egy harc után egy légiós kapitány két, egymás mellett fekvő halott légiósnál talált, egyértelműen ugyanarról a nőről, de életének két különböző szakaszában készült fényképről kideríti, hogy tulajdonképpen a két halott férfi apa és fia, a fényképen látható nő pedig az idősebb halott férfinak a felesége, következésképpen a fiatalabbnak az édesanyja... A két férfi azonban úgy halt meg, hogy nem ismerték egymást, a véletlen – illetve, mondja az író – az Élet rendezte így a sorsukat.

Összefoglaló és ajánlás

Különös, tudomásom szerint eddig nem alkalmazott formában dolgozza fel a francia kiadó az idegenlégió történetét. Paradoxon az a helyzet, hogy erről a francia irányítás alatt álló katonai alakulatról franciák francia nyelven meglehetősen korlátozott számban adtak ki könyveket; nagyobb szabású értekezések, cikkek stb. megjelentek az évtizedek folyamán, melyek egy-egy részletes tematikával foglalkoznak a légió történetéből. Tehát úttörő munkáról van szó. Az intézményt sok oldalról közelíti meg, az ábécérendbe sorolt szócikkek tagadhatatlanul könnyű áttekintést adnak. Mint általában a szótár- vagy lexikonformában, itt is elkerülhetetlen a szócikkek kiválasztásának nehézsége, terjedelmük megfelelő aránya.

Izgalmas a témák megragadásának és megközelítésének a módja, ami egy ilyen helyzetben különösen kényes lehet. Hogyan írjanak a franciák saját hadseregük egyik legismertebb, hol felmagasztalt, hol földbe taposott, de mindenesetre legnépszerűbb, romantikával leginkább körülvett alakulatáról? Úgy tűnik, a kiadó ezért is szövetkezett a védelmi minisztériummal. Mi lett az eredménye ennek a szövetségnek?

A kiadónál az ilyen jellegű könyvek általános érdeklődés kielégítésére szolgáló, ennek megfelelő tartalmú és nyelvezetű szövegekkel dolgoznak – és *ezt nem pejoratív* értelemben mondom. Itt is ez történt. Tudományos ismeretterjesztésről van szó. A bökkenő ott van, hogy a megközelítés kétségtelenül egyoldalú: az idegenlégió becsületét, dicséretét, kimagasló fegyvertényeit, a katonák és a tisztek, altisztek hősiek helytállását emeli ki; nincs kritika, szó sincs az alakulathoz fűződő, sokszor igencsak embertelen, ma talán úgy mondanánk, emberiség elleni vétkeiről, a francia hódító, gyarmati politika céljait kiszolgáló eszközökről. És ez bizony nagy kár, óriási hibája a műnek, annak minden tagadhatatlan pozitívuma mellett! Aki az idegenlégió tevékenységének árnyoldalaival is meg kíván ismerkedni, annak sok más művet, tudományos – katonai, pszichológiai, történelmi, orvosi stb.

(ld. fentebb!) – művet, folyóiratot kell áttanulmányoznia. Aki pedig mindezekkel a kérdésekkel irodalmi szinten kíván megismerkedni, és magyar nyelven, annak továbbra is felelősségem teljes tudatában újra csak Rejtő Jenő regényeit ajánlom: ezek megfelelő leírásai pontosan megegyeznek a – név nélkül ajánlott – tudósok, kutatók, történészek, sőt történelmi személyiségek által közölt és bizonyított tényekkel. Rejtő regényei *nem ponyva- és nem légiós regények*; voltak kezemben *igazi* légiós regények: azok giccek, az idegenlégióhoz csak szerzőik és eltévedt kritikusok besorolása alapján kapcsolhatók. Ilyenek a magyar nyelvre lefordított, a légiót bemutató könyvek, amelyeket viszont nem lehet regényeknek nevezni, mivel nem annak elfogadott szabályai szerint íródtak.

Kiknek ajánlanám ezt a szótár-lexikont? Témájánál fogva a légió és vele együtt a Franciaország történelme (gyarmatosítás, hadtörténet...) iránt érdeklődőknek: történészeknek, egyetemi hallgatóknak – no meg természetesen a Rejtő munkásságát kutatóknak. Mindenki elvárását a témával kapcsolatban megkönnyítik a térképek, a jegyzetek, gazdag bibliográfia (ebben már a források csaknem teljes egészében francia nyelvűek!), filmográfia (itt már újból az angol nyelvű filmek dominálnak...), diszkográfia és névmutató.

André-Paul Comor (szerk.): La légion étrangère. Histoire et dictionnaire (Az idegenlégió. Történelem és szótár). Párizs, Robert Laffont – Ministère de la défense. 2013. 1147 o.

Kun Tibor